

Antoni Jackowski

Honorowy Przewodniczący PTG

Drodzy Koledzy i Przyjaciele,

Szanowni Państwo

Nie mogąc uczestniczyć osobiście w tym długo oczekiwanym i ważnym Kongresie Edukacji Geograficznej pozwalam sobie zwrócić się do Państwa z kilkoma słowami nawiązującymi do dzisiejszej rocznicy.

Podczas I Ogólnopolskiego Zjazdu Nauczycieli Geografii, który odbył się w Łodzi w dniach 4-5 czerwca 1922 roku z inicjatywy Juliusza Jurczyńskiego powołano do życia Zrzeszenie Polskich Nauczycieli Geografii. Miało ono mieć charakter nauczycielskiej organizacji zawodowej. Poprzez utworzenie Zrzeszenia Jurczyński pragnął doprowadzić do ożywienia życia geograficznego w Łodzi. Częściowo pobudki jego miały podłoże patriotyczne – Łódź była w tym czasie zamieszkała przez sporą kolonię ludności niemieckiej. Tworząc Zrzeszenie Jurczyński przedstawił też koncepcję periodyku „Czasopismo Geograficzne”.

Na I Zjazd przybyło około 150 osób z całej Polski. Obecni byli m.in. Stanisław Lencewicz, Stanisław Pawłowski, Jerzy Smoleński, specjalne telegramy nadesłali Eugeniusz Romer, Ludomir Sawicki, Antoni Sujkowski, Walery Goetel. Na wniosek Stanisława Pawłowskiego na przewodniczącego Zrzeszenia wybrano Eugeniusza Romera, Jurczyński musiał się zadowolić funkcją sekretarza oraz redaktora „Czasopisma Geograficznego”. Siedzibę Zrzeszenia przeniesiono z Łodzi do Lwowa. Na I Zjeździe powołano też redakcję „Czasopisma Geograficznego”. Początkowo mieściła się ona w Łodzi przy ulicy Dzielnej 6. Redaktorem został Jurczyński, który pełnił tę funkcję do połowy 1926 roku.

Zrzeszenie organizowało cykliczne Zjazdy Polskich Nauczycieli Geografii, które stanowiły **jedynę w kraju forum** umożliwiające spotkanie wszystkich geografów. Odbyło się osiem takich zjazdów: w Łodzi (1922), Lwowie (1926, 1928), Poznaniu (1929), Gdyni (1931), Warszawie (1933), Katowicach (1936) i Krakowie (1939) (Zał. 3). Zgromadzenia te odegrały ważną rolę w rozwoju geografii. Niektóre z nich miały charakter swego rodzaju manifestacji politycznej skierowanej przeciwko państwu niemieckiemu (np. spotkania w Gdyni i częściowo w Katowicach). Każdy zjazd posiadał rozbudowaną część dydaktyczną,

wszystkim imprezom towarzyszyły wystawy kartograficzne i pomocy naukowych (wraz z najnowszą literaturą przedmiotu). Uczestniczyło w nich szerokie grono członków PTG. Przedstawiciele Zarządu Głównego zasiadali w komitetach organizacyjnych poszczególnych zgromadzeń. Szczególna aktywność PTG zaznaczyła się podczas V Ogólnopolskiego Zjazdu Nauczycieli Geografii, jaki odbywał się w dniach 24-26 maja 1931 r. w Gdyni. Zarząd Główny PTG opublikował nawet specjalną odezwę, w której zachęcał członków do udziału w tym Zjeździe. Pierwotnie Zjazd miał się odbyć w Wilnie. Plany te uległy zmianie, gdy okazało się, że geografowie niemieccy organizują swój doroczny zjazd (*24. Deutscher Geographentag*) w dniach 25-28 maja w Gdańsku i to w ramach obchodzonego w Niemczech *Ostseejahr 1931*. Na zjeździe tym dominowała problematyka „niemieckiego północnego wschodu”, w tym również Gdańska. W wydawnictwie Niemcy stwierdzali, że Pomorze i Poznań leżące w Polsce nie przestaną być częścią niemieckiego północnego wschodu. W tej sytuacji władze Zrzeszenia Polskich Nauczycieli Geografii na wniosek prof. Stanisława Pawłowskiego postanowiły przenieść planowane spotkanie z Wilna do Gdyni. W Zjeździe uczestniczyło 680 osób (w zjeździe geografów niemieckich 700 osób). Problematyka spotkania dotyczyła geografii i historii Pomorza, Gdyni i Gdańska oraz polskiego handlu morskiego. Zjazd zakończył się podjęciem uchwały dotyczącej praw Polski do Bałtyku.

Charakter patriotyczny miał również Zjazd w Katowicach w 1936 roku. Jedno z głównych wystąpień pt. *Niemieckie podręczniki geografii*¹ miała Maria Czekańska (Poznań). Uświadamiało ono polskiemu odbiorcy jak wiele zakłamań zawierają niemieckie podręczniki geografii i jak wrogi stosunek do Polski prezentują². Lektura tekstu jest poruszająca, ale problematyka ta była znana już wcześniej, choćby z badań Kazimierzy Jeżowej (*Agitacja antypolska w geografii niemieckiej*, 1929).

Ostatni przed wojną Zjazd Zrzeszenia miał miejsce w Krakowie (28-29 maja 1939). Odbywał się on w bardzo gorączkowej atmosferze. Wokół trwały przygotowania do prawdopodobnej wojny z Niemcami. Nie przewidywano jeszcze ataku armii Stalina i zajęcia fragmentu terytorium Polski przez Sowietów. Coraz częściej okazywano publicznie uczucia patriotyczne. Nie był to dobry czas na obradowanie i spokojną dyskusję. Mimo to Zjazd zakończył się dużym sukcesem. Było to możliwe dzięki ciężkiej pracy kilku osób z Zarządu i

¹ M. Czekańska, 1937, *Niemieckie podręczniki geografii*, „Czasopismo Geograficzne”, T. 15, z. 4 s. 323-328.

² Może warto dodać, że odnośnie podręczników geografii w Związku Sowieckim w 1936 r. ukazał się artykuł W. Markowskiej-Polkowskiej *Polska w świetle sowieckich podręczników geografii*, „Czasopismo Geograficzne”, T. 14, z. 2/3 s. 262-280.

Komisji Rewizyjnej Koła Krakowskiego ZPNG, Krakowskiego Oddziału PTG oraz Instytutu Geograficznego UJ. Głównymi organizatorami byli: Jerzy Smoleński, dyrektor Instytutu Geograficznego UJ, Julian Stanoch, przewodniczący Krakowskiego Koła ZPNG, Wiktor Rudolf Ormicki (UJ), Walenty Winid (Akademia Handlowa w Krakowie), Józef Szaflarski (UJ), Tadeusz Czort, Rodion Mochacki oraz Stanisława Niemcówna. Wszyscy byli aktywnymi członkami PTG.

Główny referat pt. „*Geografia a obronność państwa*” wygłosił prof. Stanisław Pawłowski. Jego wykład słuchacze wielokrotnie przerywali gorącymi oklaskami, a po jego zakończeniu wszyscy obecni powstali owacyjnie bijąc brawa. Julian Czyżewski uważa, że był to jeden z najpiękniejszych wykładów, jaki w swojej karierze uniwersyteckiej wygłosił poznański geograf³. Niestety był to równocześnie jego ostatni wykład w życiu. Niedługo po zakończeniu spotkania w Krakowie wielu młodych geografów udawało się do „swoich” jednostek wojskowych, rozlokowanych w różnych częściach kraju. Dla wielu uczestników zgromadzenie krakowskie było okazją do ostatniego w życiu spotkania z przyjaciółmi i kolegami. Zupełnie nieoczekiwanie niektóre wystąpienia nabrały charakteru pożegnania.

Obok wymiany myśli geograficznej podczas Zjazdów Zrzeszenie prowadziło szereg kursów w zakresie dokształcania nauczycielami. Zajęcia prowadzili przede wszystkim geografowie związani z placówkami uniwersyteckimi. To też była wspianą karta dziejów Zrzeszenia Polskich Nauczycieli Geografii.

Mimo wielu trudności przez cały okres swej działalności Zrzeszenie realizowało z powodzeniem główną ideę swego założyciela Juliana Jurczyńskiego, jaką była ścisła integracja środowiska nauczycielskiego i akademickiego. Jestem szczęśliwy, że mimo upływu stu lat ta idea jest wciąż żywa!

Z całego serca życzę Państwu pomyślnych obrad i wypracowanie nowych przemyśleń dotyczących edukacji geograficznej. Pamiętajmy: Geografia jest najpiękniejszą dziedziną wiedzy, a Jej siła tkwi w naszej jedności!

³ Czyżewski J., 1965, *Z dziejów Zrzeszenia Polskich Nauczycieli Geografii* [w:] Biesiada R. (red.), *Polskie Towarzystwo Geograficzne w pięćdziesiątą rocznicę działalności*. PWN., PTG, Warszawa, s. 95.